Rankas žymiai dažniau, negu vyrų, puošė apyrankės. Mėgta nešioti įvijines apyrankes iki 10—11 apvijų, rečiau po 1—2 beveik rombinio piūvio apyrankes su nedidelėmis buoželėmis galuose. Pirštus puošė gausūs įvijiniai žiedeliai iš plonos žalvarinės vielos. Iš žiedų ir apyrankių padėties matyti, kad rankos dažniausiai buvo sudėtos krūtinės srityje.

Iš apžvelgtosios medžiagos matyti, kad 1968 m. tyrinėta Bikavėnų kapinyno dalis yra vėlyvesnė, negu 1967 m. ištirtoji. Pirmiausia tai rodo gausiau aptinkamos įvijinės antkaklės, apyrankės gyvuliniais galais, pasaginės segės, kurių lankelis kartas būna plokštesnis arba tordiruotas. Šalia pasaginių segių keturkampėmis buoželėmis pasirodo pasaginės segės praplatintais galais. Todėl 1968 m. ištirta Bikavėnų kapinyno dalis datuotina XI—XII a., o gal būt ir XIII a. pradžia.

Tuo metu pastebimi jau nežymūs laidosenos pakitimai. XII a. žemaičių gyvento ploto pietvakarių dalyje tebevyrauja paprotys mirusiuosius laidoti nedegintus. Tiesa, sudegintų mirusiųjų kapai pamažu gausėja, bet jie ir toliau sudaro nežymų visų kapų procentą. Tuo metu, kaip matėme, nyksta paprotys dėti į kapą mirusiems vyrams žirgo galvą, o iš kaimyninės srities skverbiasi paprotys kartu su mirusiuoju laidoti žirgą. Be to, šio laikotarpio kapuose rečiau aptinkami skandinaviško tipo dirbiniai, negu X—XI a. kapuose.

GRAUŽIŲ, KĖDAINIŲ RAJ., SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1969 METAIS

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

Kapinynas yra dešiniajame Nevėžio krante priešais Labūnavos miestelį, kalvoje, esančioje dešinėje pusėje kelio Josvainiai-Labūnava. Ant senkapio stovi P. Bobino sodyba, anksčiau priklausiusi Z. Žilinskui.

1938 m. šį senkapį kasinėjo Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus archeologai. Tada buvo ištirta 90 žirgų kapų, kuriuose rasti 127 skeletai ir 31 sudegintų žmonių kapas.

1969 m. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas tęsė Graužių senkapio tyrinėjimus. Ištirta dar

25 žirgų kapai, kuriuose rasta 26 skeletai, 2 sudegintų ir 46 nedegintų žmonių kapai.

1969 m. ištirtus Graužiuose kapus reikia suskirstyti į tris chronologiniu atžvilgiu skirtingas grupes: 1) VI—VII amžių kapai, 2) X—XIV amžių kapai ir 3) XVI—XVII amžių kapai.

Pirmosios grupės kapai rasti pietrytiniame kalvos šlaite, kurį siekia didelė žvyrduobė. Dalis šios grupės kapų sunaikinta kasant žvyrą. Tame pat šlaite, tik kiek žemiau, rasti ir antrosios grupės kapai. Žemesnioji šio šlaito dalis buvo kasinėjama 1938 m. Trečiosios grupės kapai rasti vakariniame kalvos šlaite prie pat šiaurinio žvyrduobės krašto. Dalis šių kapų taip pat suardyta imant žvyrą. Vietinių gyventojų pasakojimu, kasant žvyrą, aptikta žmonių kaulų, monetų, peilių ir net kalavijų. Taigi, tarp antrosios ir trečiosios chronologinės grupės kapų yra įsiterpę pirmosios — ankstyviausios — grupės kapai.

Pirmąją grupę sudaro 12 nedegintų žmonių kapų. Mirusieji laidoti įvairiomis kryptimis, o duobių gylis nuo dabartinio žemės paviršiaus siekia nuo 30 iki 115 cm. 6 šiai grupei priklausantys kapai rasti suardyti arba apardyti, iškastomis ovalo formos duobėmis kapų galvūgalyje. Ovalinių duobių kontūrai šonais beveik sutampa su kapų duobių šonais. Suardytų griaučių dalių kaulai rasti pažaliavę nuo juos lietusių žalvarinių dirbinių. Ypač žalios moterų kaukolės, ant kurių, sprendžiant iš pažaliavimo formos, buvę uždėti apgalviai. Apie apgalvių konstrukciją duomenų neturime, tik aišku, kad į jų sudėtį įėjo nedidelės įvijos (kelios tokios įvijos rastos kape Nr. 4). Tuose apardytuose kapuose taip pat rasti ir stipriai pažaliavę dilbių kaulai bei pirštų falangos. Tai žalvarinių apyrankių bei žiedų pėdsakai. Kai kuriuose kapuose griaučiai sudėlioti stengiantis išlaikyti jų pirmykštę padėtį (k. 2), tačiau aiškiai matyti, kad kaulai iš savo padėties išjudinti — tarp jų per dideli tarpai, o dalis šonkaulių bei nugaros slankstelių rasti laisvoje žemėje, aukščiau kapo.

Tokį kapų atkasimą galima aiškinti dvejopai: jie buvo atkasti apiplėšimo arba kažkokių mums nežinomų apeigų tikslais. Galėjo būti kokios apeigos, susijusios su

mirusiųjų prisiminimu, jų pagerbimu. Viena yra aišku — kapai atkasti, praėjus keleriems metams po laidojimo, kai iš lavono būdavo likęs tik skeletas. Kitaip kaulai būtų nespėję pažaliuoti. Kad kapai kasinėti atsitiktinai, teigti vargu ar galima — per daug tiksliai sutampa abiejų duobių kontūrai.

Nesuardyti rasti tik keli to laikotarpio vyrų kapai. Juose rasta įmovinių ietigalių, pentinių siauraašmenių ir įmovinių kirvių, peilių. Viename kape rastas piautuvas. Iš papuošalų vyrų kapuose rastos lankinės žalvarinės segės, trikampio skersinio piūvio žalvarinės apyrankės, žalvariniai įvijiniai žiedai. Įkapių kompleksai vyrų kapuose gana skirtingi. Antai kape Nr. 1 dominuoja papuošalai — čia rastos dvi trikampio skersinio piūvio žalvarinės apyrankės (po vieną ant kiekvienos rankos), žalvarinė lankinė segė ir žalvarinis įvijinis žiedas. Iš darbo įrankių šiame kape rasta geležinė yla ir piautuvas (mirusiojo lytis nustatyta iš kaulų). Kituose vyrų kapuose daugiau rasta ginklų ir darbo įrankių. Pvz., kape Nr. 43 rastas pentinis siauraašmenis kirvis, įmovinis ietigalis ir du peiliai — vienas prie galvos, kitas prie kairiojo šono, žemiau juosmens. Iš papuošalų čia rasta tik žalvarinė lankinė segė ir 2 įvijiniai žiedai.

Antrajai chronologinei grupei skirtini sudegintų žmonių ir nedegintų žirgų kapai. Dauguma šių kapų aptikta 20—30 cm gylyje; dalis jų suardyta plūgo, nes kapinynas ilgą laiką buvo ariamas. Nesunaikinti liko tik giliau esantys žirgų kapai arba jų dalys ir sudegintų mirusiųjų kapai. Pastaruosiuose rasta vytų žalvarinių antkaklių fragmentų, peilių, keramikos ir žalvarinių apyrankių fragmentų, įvairių pakabučių ir t. t. Šie dirbiniai kartu su sudegintais kaulais ir anglimis duobėse sudarė iki 25 cm storio sluoksnį. Duobių skersmuo siekia iki 50 cm.

Beveik visi žirgai palaidoti pažaboti geležiniais, dažniausiai trinariais žąslais. Kai kurie žąslai papuošti kauliniais ornamentuotais skersiniais. Kamanų diržai, ypač jų sujungimai, kartais buvę puošti žalvarinėmis arba geležinėmis plokštelėmis. Dauguma žalvarinių plokštelių buvusios padarytos iš labai plonos skardos, ir ant žirgų kaukolių liko tik jų buvimo pėdsakai — pažaliavę ruoželiai.

Trečiąją chronologinę grupę sudaro 34 XVI—XVII amžių kapai. Jie datuoti pagal to laikotarpio monetas.

Šio laikotarpio mirusieji palaidoti pailgose keturkampėse duobėse, kurių gilumas nuo dabartinio žemės paviršiaus yra 20—120 cm. Mirusieji laidoti lentiniuose karstuose, kurių dauguma buvę sukalti geležinėmis vi-

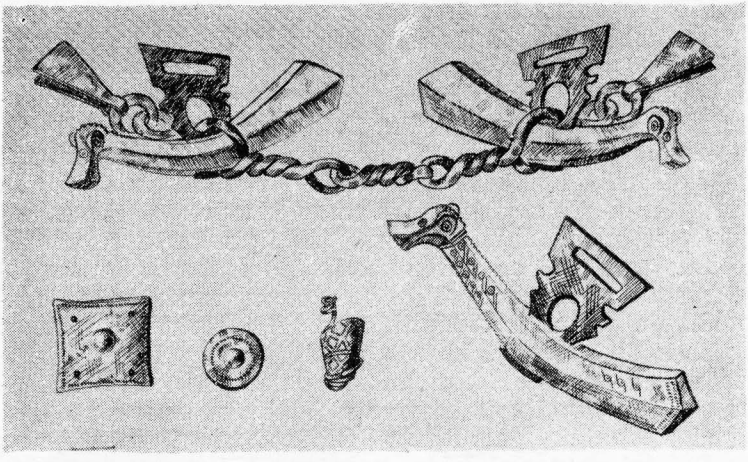

4 pav. Žąslai su kauliniais skersiniais ir kamanas puošusios žalvarinės skardelės (Graužiai, Kėdainių raj.).

nimis; laidota galvomis vakarų arba artima vakarams kryptimi.

Be monetų, šiuose kapuose rasta tik odinių metalu puoštų piniginių, pavienių karolių, žalvarinių juostinių ir pastorinta priekine dalimi žiedų, geležnių peilių. Kape Nr. 15 peilis rastas odinėse makštyse, kurių paviršius padengtas dviem eilėm apskritų išgaubtų žalvarinių plokštelių. Prie makščių pritaisyta kilpa peiliui prie diržo prikabinti. Diržai dažniausiai buvę odiniai su geležinėmis arba žalvarinėmis sagtimis. Tik moters kape Nr. 19 rastas gausiai metalu papuoštas diržas. Visas jo paviršius padengtas iš balto metalo (greičiausiai alavo) išlietais ovalo formos bareljefais su žmogaus galvos at-

vaizdu. Diržo galai papuošti žalvarinėmis štampuotomis 10 cm ilgio ir 2,8 cm pločio keturkampėmis plokštelėmis, kuriose įspausta po dvi moterų figūras. Kapas datuotas pagal to laikotarpio monetas. Tai antras toks puošnus XVII a. diržas, rastas Lietuvos senkapiuose (vienas buvo rastas Piliuonoje prie Kauno).

Tyrinėjant kapinyną, be minėtų kapų, rastas sidabrinių daiktų lobis, kurį sudaro vyta antkaklė ir kalavijo makščių apkalas. Bendras lobio svoris sudaro apie 1 kg.

Antkaklė vyta iš 3 vielų, kurių kiekvienos skersmuo 4,5 mm. Dviejose vietose lankelis plokščias — tai likusios vielų įtvirtinimo vietos vejant. Antkaklės galai sulydyti ir iškalti į apie 12 cm ilgio profiliuotas plokšteles. Plokštelių priekinės plokštumos pakraščiai ornamentuoti įmuštais trikampiukais, o vidurys — ratukais ir stilizuota saule. Antkaklė smarkiai deformuota, todėl jos skersmenį nustatyti labai sunku. Bendras jos ilgis kartu su plokštelėmis apie 166 cm. Tokia antkaklė Lietuvos teritorijoje rasta pirmą kartą. Taip pat pirmą kartą mūsų respublikoje rastas ir sidabrinis kalavijo makščių apkalas. Jo ilgis 19,5 cm, viršutinės dalies plotis 4,5 cm, apatinis galas smailėja. Abu apkalo galai papuošti ažūrinėmis ornamentuotomis movomis. Viršutinė mova baigiasi dviem paukščio galvutėmis, žiūrinčiomis į kairę pusę.

Daiktai datuotini XI a. pabaiga—XII a.

RUSEINIŲ SENKAPIO, KĖDAINIŲ RAJ., TYRINĖJIMAI 1968 IR 1969 METAIS

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

Ruseinių senkapis yra Kėdainių rajone, 11 km į šiaurę nuo Josvainių miestelio, kairiajame Šušvės upelio krante. Iš šiaurės senkapis ribojasi su kaimo kapinaitėmis, kuriose dar tebestovi keletas kryžių. Ant pietinio kapinyno krašto, skiriantis kaimui į vienkiemius, pastatyta J. Jakaičio sodyba. Statant klojimą, buvę aptikta arklių kaulų ir įvairių metalinių dirbinių.

Pirmą kartą Ruseinių senkapį kasinėjo Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejus 1939 m. Tada buvo ištirta 27 sudegintų ir 7 nesudegintų žmonių kapai bei